

Klankbewust

leren lezen

José Schraven

In dit artikel worden enkele oefeningen beschreven, waarmee u bij kleuters actief het *fonemisch bewustzijn* kunt stimuleren.

Zoals ook in het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie* (van Wentink & Verhoeven, 2001) wordt aangegeven, is het oefenen van de *fonologische vaardigheden* – het doorzien van de *klankstructuur van de taal* – in de kleuterperiode heel zinvol. Met bepaalde oefeningen wordt het fonemisch bewustzijn (het weten dat woorden uit klanken bestaan) gestimuleerd. (Zie ook: *tussendoelen beginnende geletterdheid*.)

Preventie en het belang van succeservaringen

Succeservaringen vormen de belangrijkste motivatie om je open te stellen voor nieuwe informatie. Voor succeservaringen bij belangrijke vaardigheden als lezen en spellen kunnen we in de kleuterperiode al de basis leggen.

Oefeningen

Er zijn veel oefeningen mogelijk. Maar ik zal in dit artikel drie oefeningen behandelen. Het zijn vooral oefeningen, die direct ondersteunend werken bij het *aanvankelijk lezen en spellen*. Als kinderen in enige mate vaardig zijn in deze oefeningen, dan ondersteunt die vaardigheid het leren lezen en spellen in groep 3 op preventieve wijze. De oefeningen zijn:

De oefeningen werken *preventief*, als de *doorgaande lijn* goed helder is. Met andere woorden: de leerkrachten in de kleutergroepen moeten de oefeningen op dezelfde manier aanbieden als de leerkrachten van groep 3!

Tip uit en voor de praktijk

Doe twee à drie keer per week met de oudste kleuters expliciet deze drie oefeningen. Zeker met de *zwakke* oudste kleuters!

Oefening 1: auditieve synthese

Auditieve synthese is het in de juiste volgorde verbinden van klanken tot een woord. Het is belangrijk om te weten dat het een *hulp*oefening is voor het lezen.

Het spellend lezen willen we in groep 3 zo veel mogelijk voorkomen. Daarvoor kan al de basis gelegd worden in de kleutergroepen.

Tips uit en voor de praktijk

- De leerkracht zegt de klanken met *verlengde klankwaarde* (zingend). De kinderen zeggen het woord ineens. De leerkracht zegt «rrrroook» (en niet «r-oo-k»). Of «ssslaaaap» (en niet «s-l-aa-p»). Overdreven voordoen werkt extra duidelijk.

De leerkracht doet voor hoe de kinderen in groep 3 de woorden moeten gaan lezen, als ze het woord nog niet in één keer kunnen overzien. De instructie bij het lezen is dan

Auditieve synthese (plakken).
Auditieve analyse (hakken).
Klankgebaren bij de losse klanken.

Nota bene. In het artikel *Instructie werkt!* (1), dat is opgenomen in *Praxisbulletin*, 20ste jaargang, nummer 7, maart 2003, is al over de oefeningen gesproken.

Doorgaande lijn

Het is belangrijk om de drie oefeningen met *alle* oudste kleuters te gaan oefenen. Je hoort wel eens zeggen dat bepaalde kinderen er nog niet aan toe zijn, waardoor die kinderen vervolgens de oefeningen niet aangeboden krijgen. Het is echter van het allergrootste belang om juist met die kinderen de drie oefeningen te gaan doen. In groep 2 is er alle rust om te oefenen.

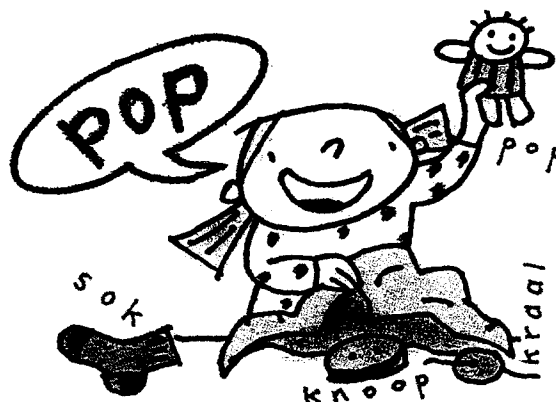
Oefening 2: auditieve analyse

ook: 'Ga de letters maar mooi aan elkaar zingen.' Dus de leerkracht zegt de leerling *hoe* die het kan aanpakken.

- *Let op!* In allerlei materiaal wordt het leerkrachtgedrag veel te spellend beschreven. Het is aan te raden om de instructie hierbij te veranderen.

Oefenvormen

- Leg allerlei voorwerpen in de kring. Dit zijn voorwerpen, waarvan de schrijfwijze klankzuiver is. (Bijvoorbeeld: boek, kop, sok, pen, kraal, knoop, blok, stoel, pop, kast, enzovoort.) In plaats van voorwerpen kunnen natuurlijk ook plaatjes van voorwerpen worden getoond! De werkwijze is als volgt:
 - De leerkracht zegt het woord zingend. Het kind zegt het goede woord en mag dan het voorwerp (of het plaatje) pakken.
 - Als alle voorwerpen op zijn, zegt de leerkracht het woord weer zingend. ("Wie heeft ...?") Het kind dat het voorwerp (of het plaatje) in zijn (of haar) bezit heeft, zegt het woord en mag dat aan een ander kind geven of weer in het midden van de kring leggen. Enzovoort.
- Spel ik zie, ik zie wat jij niet ziet, ik zie een ... Het kind zegt het woord, pakt het voorwerp (of plaatje) of wijst het aan. Voorwerpen (of plaatjes) kunnen onder een doek worden gelegd, in een zak worden gestopt, enzovoort.
 - Nota bene. Als dit steeds beter gaat, kan de oefening alleen auditief (dus zonder plaatjes of voorwerpen) worden aangeboden.
- Als de school met thema's werkt, dan kunnen van alle themawoorden de klankzuivere woorden voor deze oefening worden gebruikt. Bijvoorbeeld bij het thema Dieren kunnen dat de volgende woorden zijn: kat, poes, mier, mug, geit, vlieg, stal, hok, voer, enzovoort.
- Alle kinderen kunnen aan het eind van groep 2 minimaal «plakken» op mkm-niveau (medeklinker-klinker-medeklinker).
- Een grote hoeveelheid klankzuivere woorden is te vinden in Curriculum schoolrijpheid, deel 2a: Auditieve training (Tini In den Kleef, uitgegeven door Malmberg, 's-Hertogenbosch).

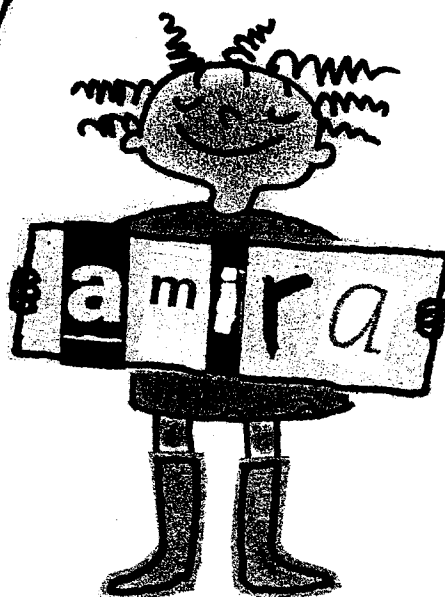
Auditieve analyse is het in de juiste volgorde onderscheiden van klanken in een woord. Het is belangrijk om te weten dat het een hulpoefening is voor spelling.

Tips uit en voor de praktijk

- Zet bij deze oefening de kinderen altijd recht voor u, om te voorkomen dat de kinderen de «hakbeweging» in spiegelbeeld maken. Laat de kinderen in een halve cirkel op de grond zitten. (Dus niet in een kring!) Bij een grote groep zal oefenen in een kleine groep nodig zijn. De richting is bij het «hakken» heel belangrijk!
- De kinderen zeggen de klanken en «hakken» meteen met hun handen op een «hakkaart». (Of bij mkm-woorden op het linkerbeen, tussen de benen en op het rechterbeen.) Dit doen ze in de schrijfrichting (dus van links naar rechts). Bij het schrijven moeten de kinderen namelijk ook van links naar rechts werken.
- Nadat de kinderen het woord «gehakt» hebben, zeggen ze meteen de eerste letter en wijzen die ook aan op de kaart. Bij het schrijven in groep 3 werkt dit heel preventief. De kinderen weten dan meteen met welke letter ze moeten beginnen. De middelste en de laatste klank worden niet gevraagd. Want dit is eerder verwarrend dan ondersteunend.
- Begin altijd met mkm-woordjes (medeklinker-klinker-medeklinker). Deze woorden zijn concreter dan tweeletterwoorden.
- Er wordt alleen met klankzuivere woordjes «gehakt». Die klanken kunnen in groep 3 in een letter omgezet worden. De klankzuivere woorden van een thema kunnen hier heel goed gebruikt worden.
- Alle kinderen kunnen aan het eind van groep 2 minimaal «hakken» op mkm-niveau.

Oefening 3: klankgebaren bij de losse klanken

Klankgebaren vormen een hulpmiddel om kinderen gevoelig te maken voor de losse klanken en hun tekens. Kinderen vinden het bijvoorbeeld al heel gewichtig als ze de letters van hun naam weten.

Om zo veel mogelijk kanalen in te schakelen bij het bewust worden van de losse klanken zijn zowel gebaren als letterplaten ondersteunend.

Tips uit en voor de praktijk

Voor anderstalige en taalzwakke kinderen zijn klankgebaren al op jonge leeftijd ondersteunend bij het goed uitspreken van de klanken. (Zie: *Zo leer je kinderen lezen en spellen* van J. L. M. Schraven, uitgegeven door TGM, Zutphen, 2001.) Het voelen met het lichaam dat een klank lang of kort klinkt, hoe de uitspraak van medeklinkers gaat, enzovoort werkt heel goed.

Als kinderen de klanken niet goed uitspreken, zullen ze later deze klanken ook niet goed kunnen koppelen met de betreffende tekens. Bijvoorbeeld: als de «i» meer als «ie» uitgesproken wordt, zal het risico ontstaan dat er «piet» wordt geschreven in plaats van «pit».

Behalve motorische ondersteuning biedt een letterplaat (een plaat, met daarop de letter van de besproken klank) meteen ook visuele ondersteuning. Platen van bijvoorbeeld Logo art (Baert, Axel) zijn hierbij goed te gebruiken.

De kinderen verzamelen voorwerpen (of plaatjes), waarvan een bepaalde klank centraal staat. Zorg voor een speciale lettertafel, een hoekje in het lokaal of een deel van een kast, waarop de spullen kunnen worden neergelegd.

Als het bij de zwakke kinderen niet meteen goed gaat, is dat niet erg. Blijf de drie oefeningen steeds kort met deze kinderen doen. Bij deze kinderen is letterlijk voor- en nadoen de beste strategie. Al doende krijgen ze door wat de bedoeling is. Juist door steeds op dezelfde manier te werken, wordt het duidelijk.

Tot slot

Ervaring leert dat in het basisonderwijs en zelfs binnen een JRK-afdeling (jonge risicokinderen) de oefeningen in dit artikel heel ondersteunend werken. De kinderen pakken in groep 3 het lezen en spellen in de klankzuivere periode sneller op, doordat de fonologische vaardigheden volop aanwezig zijn.

Meer informatie

